

NIEMOCNY (307) ai

niemocny (288), niemocen (19).

W pisowni łącznej (301), w rozłącznej (6).

Oba e oraz o jasne.

sg m N niemocny (46), niemocen (19); ~ (attrib) niemocny (7); ~ (praed) niemocen (18), niemocny (11); niemocen *FalZioł*, *HistAl*, *Leop*, *Mącz*, *BudBib*; niemocny *MetrKor*, *CzechEp*, *ArtKanc*, *Calep*; niemocen : niemocny *BierEz* (1:2), *OpecŻyw* (2:1), *BielŻyw* (2:1), *RejPos* (4:1), *RejZwierc* (1:1), *SarnStat* (3:1). ♦ G niemocného (14); -ého (2), -(e)go (12). ♦ D niemocnému (23); -ému (5), (e)mu (18). ♦ A niemocného (18); -ého (2), -(e)go (16). ♦ G a. A niemocn(e)go (3). ♦ I niemocnym (17), niemocným *MurzNT* (3). ♦ L niemocnym (1). ♦ f N niemocną (3). ♦ G niemocn(e)j (2). ♦ A niemocną (1). ♦ I a. A niemocną (1). ♦ n N niemocn(e) (4). ♦ G niemocn(e)go (2). ♦ A niemocn(e) (1). ♦ pl N m pers niemocni (20). subst niemocn(e) (2). ♦ G niemocnych (31). ♦ D niemocnym (19), niemocn(e)m (2); -(e)m *MurzHist*; -ym : -(e)m *FalZioł* (5:1); ~ -em (1) *MurzHist*, -(e)m (1). ♦ A m pers niemocné (59), niemocnych (2); -ych *StryjKron*; -é : -ych *SarnStat* (3:1); ~ -é (18), -(e) (41). subst niemocné (1). ♦ I m niemocnymi (6) *BielKron*, *RejPos*, *SkarŻyw* (2), *CzechEp*, *WujNT*, niemocn(e)mi (3) *MurzNT*, *Leop*, *SienLek*; ~ -emi (1) *MurzNT*, -(e)mi (2). ♦ L niemocnych (4).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI w.

1. *Słaby fizycznie, wątlý; invalidus Mącz, Calep, Cn; infirmus Vulg; enervus, innervois Mącz; debilis PolAnt* (26) : Rzekli mu/ gdyżes niemocny/ Poydziłz iáko w drogę prozny *BierEz* A4v, B; *Mącz* 246a, 474d; Y rzekł do niey Samfón/ Iesliby mię zwiázano fiedmią powrozow łyczáných furowych/ ktore nie połchły/ tedy zołtánę niemocnym *BudBib Iudic* 16/7; *Calep* 558a.

W przeciwstawieniu: »niemocny ... tłusty« (1): Z niemocnemi końmi nie ieżdż głęboko do wody/ [...] ále s tłustyimi końmi brodz głęboko. *SienLek* 187.

Wyrażenie: »ku robocie niemocny« = *niezdolny do pracy* (2): Wfzákże mogą pánowie mieyfć/ tym/ które vznáią bydż wyłúżoné/ y ku innym robotam niemocné [*ad nulla iuris officia valentes Jan Stat* 1096]/ dáć lifty świádeczné ku pielgrzymowániu/ pod których liftów obroną [...] będą dopuśczeni wŕzędzie prosić iáłmużny. *SarnStat* 518 [*idem*] 927.

Szeregi: »chory albo niemocny« (1): z ftrony chore^{go} albo niemocznego dzieciátka/ ktore pomoczy łobie żadney dać niemoże: ku richłemu na świat wyfzciu *FalZioł* V 17d.

»krewki a niemocny« (1): Duch ci ieft pogotowiu/ ále ciáło krewkie á nie mocne [*infirma*]. *Leop Matth* 26/41.

Przen (9) :

a) *Chwiejny, słabej wiary* (5) : łumnienie ich gdyfz ieft niemocne bywa pokáláne. *Leop* 1.*Cor* 8/7, 1.*Cor* 8/10, 11; *CzechEp* 245.

W przeciwstawieniu: »niemocny ... mocny« (1): Abowiem fię ráduiemy/ że my ieftelmy niemocnymi/ á wy ieftelcie mocnymi. *WujNT* 2.*Cor* 13/9.

b) *Uciśniony, ubogi* (4) : Zołtałem niemocnym iáko niemocen/ ábym niemocne zyłkał. *BudNT* 1.*Cor* 9/22, 2.*Cor* 11/21.

α. W funkcji rzeczownika; przen (4) :

α) Chwiejny, słabej wiary (2) : Ale tego patrzyć by lepak ta rozpuśtność wálzá/ niebyła zgorśfenim niemocnym. *Leop* 1.*Cor* 8/9; *WujNT* 1.*Thess* 5/14.

β) Uciśniony, ubogi (2) : wskazałem wam iż tak robiąc trzeba przyjmować niemocene *BudNT Act* 20/35.

Szereg: »niemocny i pokorny« (1): Iezu ktorys na wieczerzą gdy nie wdzięczni nie chcieli przydz, niemoczne y pokorne wezwać kazał. *TarDuch* B5v.

a. Nie nadający się do walki (2) :

W połączeniach szeregowych (2): Ktośz to powiada/ żeby sie lud Zydowski mógł sprześciwić krolowi náffe^{mv} Nabuchodonozorowi/ y ie⁸⁰ Załtępom? Ludzie nieźbroyny/ niemocni [*sine virtute*]/ y nieczwiczeni w rzeczach woennich? *Leop Iudith* 5/27; *BielKron* 409v.

2. O przedmiotach: nie wytrzymujący dużego obciążenia, który można łatwo zniszczyć (3) : *Fragilis/ Mdły/ Niemocny* prętko sie złamie. *Mącz* 135d; Coż wam po takich wzorach złotem háwtowanych/ Ná tych siatkách niemocznych wzornomálowanych? *ZbylPrzyg* A3.

Przen (1) : *Sophisma, Chytry/ obojętny/ ołtrorozumny/ łtryczek* w rzeczy [!] ále nie mocny. *Mącz* 402c.

3. Chory, wycieńczony, czasem kaleki; infirmus *HistAl, Vulg, Mącz, PolAnt, JanStat, Cn; aegrotus HistAl, Mącz, Calep, JanStat, Cn; aeger PolAnt, Calep, Vulg, Cn; laborans PolAnt; aegrotans Modrz; languens Vulg; affectus morbo a. valetudine, causarius, graviter a. male affectus, morbidus, morbosus Cn (270) : BierRaj* 19v; Dowod tego w ewanielij/ gdzie piáno o niemotnym/ trzydzieci lát ij ołm/ ktorého vzdrowiwłły pán Iezus rzekł k niemu. *OpecŻyw* 43v; *FalZioł* *2f, III 3b, 4d, V 62v, 68; *BielŻyw* 58; *HistAl* E2, M6v; Kiedyłmycię lepak widzieli niemocnem abo w więzieniu a przysłziłmy do ciebie? *MurzNT Matth* 25/39; *KrowObr* 81, 81v [2 r.], 82, 102, 201 *marg*, Tt4v, Vu2; *BibRadz Matth* 25/39, *Iac* 5/14; *BielKron* 285; *Mącz* 4a; *SienLek* 5v; *HistRzym* 84v; *RejPos* 352v; Ołobliwie niemocznych bráciey pilnował y o chorobách fię ich pilnie pytał *SkarŻyw* 333; *Calep* 31a [2 r.]; *WujNT Matth* 25/39, *Act* 4/9.

niemocny na co (2): *RejPos* 257; mąż niektory w Liftrze niemoczny ná nogi fiedział/ będąc chrom z żywotá mátki fwoiey *WujNT Act* 14/7.

W połączeniach szeregowych (8): Widziłs téz oczy moje bytz wełolé/ iałné ij niepokaloné/ ale czału męki moié/ vzrzyłs ié od żydow zawiązané/ niemotzné/ placzliwé/ krwią zaláné. *OpecŻyw* [79]v, 148; *MurzNT Matth* 25/44; *BibRadz Matth* 25/44; *Mącz* 128c; *BudNT Matth* 25/44; *Calep* 31a; Pánie/ kiedyżelmy cię widzieli łáknącym/ ábo prágnącym/ ábogościem/ ábo nágim/ ábo niemocnym/ ábo w ciemnicy: á nie fluzyliłmy tobie? *WujNT Matth* 25/44.

W przeciwstawieniach: »zdrowy (2), czyrstwy ... niemoczny« (3): Nietotz fyn moy ktory podle mnie łtoij zdrowy/ ale on tzo wifl na krzizu/ włlytek niemotzny/ krwawy ij finiały *OpecŻyw* 148; *BielŻyw* 58; *ArtKanc* O4v.

W porównaniu (1): Iegoż to sławá/ niebo, ziemię nápełniłá/ á tu iáko niemoczna byłá *ArtKanc* E9.

W charakterystycznych połączeniach: bracia niemocni(-y, -a, -e), członek, człowiek (5), dziecię (dzieciątko) (2), król, książę (2), ludzie (14), Łazarz, mąż, niewiasta (2), oczy, owca, rycerz, sługa, syn, żyd.

Zwroty: »by(wa)ć niemocny (a. niemocen), niemocnym; leżeć niemocen« = *chorować*; *esse infirmum* HistAl, PolAnt, Vulg, JanStat; *infirmari* Vulg, JanStat; *aegrotare* PolAnt, Calep; *conflictari valetudine* Mącz [szyk zmienny] (24:5;3): Kruk gdy niegdy niemocen był/ Swoiey mátki bárdzo prosił. Iżeby fie nie łmućiłá BierEz K3v, L2v; OpecŻyw 58v, 66v; FalZioł V 73; BielŻyw 58, 75; GlabGad E7v; MetrKor 59/75; Iako fye Alexander omywał abo kąpał w rzece/ łczego potim dla zimnołci wody był niemocen. HistAl E2; MurzNT Matth 25/43; KrowObr 201; á zánim łłlá wielkość wielka ludzi/ że widzieli známioná kthore czynił nád onemi kthorzy bywáli niemocnemi Leop Ioann 6/2; fráłował fie z tego żeście łłyłfeli o nim żeby był niemocen Leop Philipp 2/26; BibRadz Matth 25/36, 43; Mącz 130c; SienLek 15v; Gdy niemocen leży nędzny iáki człowieczek/ ledwie iáka bábká zmiłue fie nád nim RejPos 243, 44v, 80v, 242, 257, 352v; RejZwierc 169; BudBib 4.Reg 8/29; Calep 31b; WujNT Matth 25/43; SarnStat 719, 770, 825, 911.

»[kogo] niemocnego leczyć« (1): Chorych (owiec) nie pośilácie/ á niemocney nie leczyćie [*infirmam non sanastis*] BudBib Ez 34/4.

»nawiedzić [kogo] niemocnego« (1): Alexander wśedł na pałac aby nawiedził niemocnego króla HistAl B3.

»niemocnym się udziálać« = *symulować chorobę* [szyk zmienny] (3): BierEz K3v; profzon był Demofthenes aby od nich mowił, ale fie on niemocnim vdziálał BielŻyw 61, 61.

»uzdrowić [kogo] niemocnego« = *infirmum sanare* PolAnt [szyk zmienny] (4): OpecŻyw 66v; BibRadz Ez 34/4; Onemu krolikowi co mu był dzyecię niemocne vzdrowił/ nie czynił nic/ iedno rzekł RejPos 206, 220v.

Wyrażenia: »barzo niemocny« [szyk 7:1] (8): Czemu barzo niemocni ramiona odkrywaią. GlabGad D2v; Conflictari iniqua valetudine. Bárzo niemocen być. Mącz 130c; RejPos 44v, 220v, 242, 257, 352v; RejZwierc 169.

»niemocny na cieł« (1): Lezancz wlozu Pan Florian Bothurzinsky bendącz nyemoczny na łwim czielie, a włchakoz sdoobrim rozumem, [...] wezwał ksobie naprzoth mnye iawnego piłarza nyzey napiłan^{ego} MetrKor 59/75.

»niemocny [jaką] niemocą, chorobą« = *infirmus [aliqua] infirmitate* JanStat [szyk 3:1] (3:1): OpecŻyw 44v; niewiáłthy niemocne przyrodną niemocą [*mulieres menstruatae*] będą rodzić dziwne pothwory Leop 4.Esdr 5/8; Thákowyż też y owo żárt bywa/ kiedy ieden drugiego łzalonym/ ábo iáką dziwną chorobą niemocnym przed ludźmi czyni Górndworz T6; SarnStat 825.

»k śmierci niemocny« = *śmiertelnie chory* (1): Dżiś człowiek czyrłtwy, vdátny/ názáiutrz k śmierci niemocny ArtKanc O4v.

Szereg: »niemocny a prawie zeszył« (1): Támże potym vzdrowił bárzo niemocnego/ á iuż prawie zefłłego łługę onego RejPos 220v.

Przen (2) :

W przeciwstawieniu: »zdrow ... niemocny« (1): Kto iedno łam łobie żywię/ A nikomu niepomocny/ Będąc zdrow zawnždy niemocny. *RejZwierc* 232v.

Zwrot: »niemocen bywać« (1): Tak iście czałem iężik rzeczniow niemocen bywa, ależ go trzeba pobzrękiem [!] vzdrowić. *BielŻyw* 62.

a. *W funkcji rzeczownika* (182) : Lekarz niemocnego pytał/ Iákoby łie tey nocy miał. *BierEz* Lv; śmierci mnie pokoy day: Niemocnego łobie pátrząy. *BierEz* P2v, Lv [2 r.], S; rzeki pán Iezus onémn niemotznému łuchą rękę maiącemu: Wycięgni rękę twoię. *OpecŻyw* 51v; wielmi mnogo tam niemotzných leżało ná brzegoch czekaiaťz wzruśłeniá oney wody. *OpecŻyw* 58v, 42v, 43, 43v, 58v [2 r.], 173; *Murm* 137; *BartBydg* 98b; Vkleia ieťt riba cienka á długa/ á przeto ieťt lepfza ku iedzeniu niektorim niemocnym *FalZioł* IV 42b; myślenia o vmarłych o niemocnych / o morze/ thych wśzytkich ośtrzegay łie/ ale bądź zawnždy myłli weśoley *FalZioł* V 65v; Głowa ieťtliby niemocnego bolała. *FalZioł* V 69v, I 9a, 30d, 113c, 153b [2 r.], II 17d (30); *BielŻyw* 139 [3 r.]; *GlabGad* B8, H2v [2 r.]; *SeklWyzn* e2v; *SeklKat* Q3v; *RejKup* n2v; *HistAl* M6v; *MurzNT Ioann* 6/2; *BielKom* D5; *GroicPorz* mv; Záklinánie pierwżzego Oleiu w wielki tzwartek / ktorym niemocene mážą. *KrowObr* 81, 81v, 82 [5 r.], 174, 174v, 197v, 215v, Vn4; *Leop Matth* 9/2; *BibRadz 2.Par* 28/15, *Act* 5/15, 16, *Iac* 5/15; *SienLek* 21, 22 [3 r.], 22v, 23, 23v (14); *HistRzym* 116v [2 r.], 126; y tu Ewányeliťtá piłze/ iż zbiegáli łie do niego/ widzác ony dziwne łprawy iego/ á ony dziwy ktore czynił nád niemocnymi onymi. *RejPos* 81, 227v; *BiałKat* 381v [2 r.], 382, 383v; *KuczbKat* 230, 395 [2 r.]; *WujJud* 199v; *RejPosRozpr* [c2] v; *BudBib Sap* 13/18, *Iac* 5/15; *ModrzBaz* 92; *SkarŻyw* 142, 238, 371, 461; *WujNT Mar* 6/56, 16/18, *Act* 5/15, 16, *Iac* 5 arg; Syła téż Król do niemocnych dla czyniění Teťtamentów. *SarnStat* 158, 160, 300 [2 r.], 302, 448, 836.

W połączeniach szeregowych (8): z łwé wierné roboty/ vbogijm/ niemotzny^m/ pielgrzimo^m/ ij kaźdemu ktokolwiek prze bog profil ialmuźnę dával *OpecŻyw* 5, 47 [2 r.], 189v; *SeklKat* Y2v; *KrowObr* 130, 175v; *WujNT Ioann* 5/3.

W przeciwstawieniu: »zdrowy ... niemocny« (3): W pośrzedłm téż iełli w zdrowym człowiecze/ mgłá łye w moczu widzi/ [...] niedobre známie. Ale w niemocnych/ iełli mgłá ieťt iákoby rozďarta/ známionuie początek tráwienia niemocy *SienLek* 26. *Cf Przysłowie*.

W porównaniu (1): WŚzechmogący y wieczny Boże/ oto ia przyťtępuię do Sákrámentn [...]: á przyťtępuię/ iáko niemocny do lekářzá żywota *LatHar* 208.

W charakterystycznych połączeniach: niemocny zacny, zarażony; bog niemocnych; dom niemocnego, lice, mająćność, mocz (2), ostatnia wola, pocieszyciel, potrzeba, przyrodzenie; dom dla niemocnych [= szpital] (2); niemocny będzie (bywa) zdrow (przyjdzie ku zdrowiu, zdrowie bierze, uzdrowienie bierze, bywa uzdrowiony) (9), czyrśtwieje, jest chory, jest dobrej myśli, lekarstwa patrzy, leży (leżący) (7), umiera (pomrze) (2), wyprawil się [= wyzdrowial]; iść (przyść) do niemocnego (2), jechać, nieść, noszenie chleba, s(y)łac (2); dać pokoj niemocnemu, dawać jałmuźnę, da(wa)ć lekarstwo ([co = coś leczniczego], (z)jeść, wypić, ku picciu) (12), dawać pociechę, patrzeć w twarz, pomagać (pomoc) (2), rozkazować być zdrowym, święćność pomazania rozdawać, usługować (służyc) (2); niemocene(go) cieszyć (2), kłaść, kołysać, (olejem) mazać (pomazować, czarować) [= o ostatnim namaszczeniu] (10), nosić (wynaszać) (4), odprowadzać, oględać, pomordować, posiec, rewidować, sadłem pomazować, wieźć, wodzić, zachować (2), zbawić

(zbawionym uczynić) (2); na niemocene ręce kłaść; cuda (dziwy, znamię) czynić nad niemocnym (3), lutość, łaskawość.

Przysłowie: łatwieć zdrowi niemocnem radzić mogą *MurzHist* F2v, P3.

Zwroty: »leczyć niemocene« = *aegrotum curare* *Mącz* [szyk zmienny] (3): *Mącz* 73b; woleliby aby wietłza onych niemocnych część pomárłá/ niżli aby on lekarz vdzielił náuki fwey [...] drugim/ ktorziby ná mieyfcu iego leczyli niemocene [*qui vicem eius implerent hominibus curandis*]/ á ku pirwřzemu zdrowiu przywracáli. *ModrzBaz* 92; *WujNT Luc* 4 arg.

»nawiedzać niemocene; nawiedzanie niemocnych« [szyk zmienny] (5;4): *SeklKat* G2v; *KrowObr* 62v, 130; *WujJud* B6v, 199, 199v żp, Mm3; wczás nie odwłáčzáiac máią niemocene náwiedzáć *WujJudConf* 199v; *ReszList* 158.

»niemocene(go) uzdrawiać (a. uzdrowić), ku zdrowiu przywracać; niemocnemu dać zdrowie; niemocny bywa uzdrawiany« = *infirmos curare* *PolAnt, Vulg*; *aegrotos curare* *PolAnt*; *infirmos sanare a. salvare, languidos curare* *Vulg* [szyk zmienny] (33;1;1;1): Przeto by tako byl fwięty ij v boga przyiemny/ [...] iję by vzdráwiál niemotzné/ albo tzuda inłfć działál/ nie nadymáy fie s tego *OpecŻyw* 45, 35v, 47 [2 r.], 52, 59, 60 (12); *OpecŻywList* C; *PatKaz III* 139; *WróbŻołt* 17, 117; *SeklKat* G3v; *MurzNT Matth* 10/8, *Mar* 6/5; modlitwá wyáry vzdrowi nyemocnego *KromRozm III* K6; *KrowObr* 172v; *Leop Mar* 6 arg; *BibRadz Matth* 10/8; *RejPos* 153v, 204; *WujJud* 161 [2 r.]; wyfzedłzy Iezus vzrzał tłum wielki y rozżalił fię ich/ y vzdrowił niemocene ich. *BudNT Matth* 14/14, *Luc* 10/9; *ModrzBaz* 92; *WujNT Matth* 10/8, 14/14, *Ptw* 9/2, 10/9, *Luc* 5 arg, *Iac* 5/15.

Szeregi: »chory i niemocny« (1): profzą Aufchlawiłá Bogá chorych y niemocnych/ áby fie przyczyniał do inłznych Bogow *StryjKron* 161.

»ranny i niemocny« (1): Trzeciego áż dnia obozu dobyli/ [...] ránnych y niemocnych okrutnie pomordowáli. *StryjKron* 607.

»stary i niemocny« (1): ftárych y niemocnych część pofiekwłzy/ część poflepiwłzy/ [...] Połpółtwo z żonámi/ y z Dziatkámi/ do fwoich Ziem w niewolá odwiedli *StryjKron* 235.

α. »niemocna« (o kobietach) (1) : Iednę zacną niemocną/ ná złężeniu vřrzał. *RejZwierz* 21.

4. *Niewiele mogący, niepotężny* (5) : Rzekł Moizęfz/ thego ludu łżeść fet tyfiąc/ á ty gi chceřz zá miefiąc náfyćić [...]. A Pan Bog odpowiedzwał/ ázař ręká Boża nie mocna [*invalida* *Vulg Num* 11/23]/ teraz vyrzylł iefli fie rzecz moiá wypełni. *BielKron* 40; iż ono ftáre przymierze było y niemocene y niepożyteczne *CzechEp* 33.

Szeregi: »niemocny i ubogi« (1): nieznáiący Bogá/ flúżyliście tym ktorzy z przyrodzenia nie fą Bogowie. Teraz lepak poznawłzy Bogá/ ábo rádłzey poznani od Bogá/ iáko fię wracacie zásię do niemocnych y vbogich [*infirma et egena*] początkow [tj. *bóstw pogańskich*]/ ktorým zásię znówu flúżyć chcecie? *BudNT Gal* 4/9.

»wzgardzony i niemocny« (1): Ktory Antychriřt/ powřtawłzy ták z máłego y podłego ludu żydowłkiego/ przod fię pokaże wzgárdzony y niemocny *CzechEp* 411.

a. *W funkcji rzeczownika* (1) :

Szereg: »niebog albo niemocny« (1): Bo wŹytcy Bogowie pogáńŹcy nikczemni (*marg*) Słowo Hiwrefkie Elilim cudnie fię formuie/ iákoby rzekł Al-elohim/ álbo Al-elim/ To ieŹt nie Bogowie/ álbo nie mocni. (–) *BudBib Ps 95/5*.

5. [*Nie potwierdzony, nie udowodniony: Quòd veteres Chrifti diuinitatem hoc testimonio probare conati sunt, minimè firmum est. To ieŹt/ Ze dawni (theologowie) ChriŹtuŹowego boŹtwá tym Źwiadectwem dowieŹć vŹiłowáli/ namniey (to) niemocno. BudArt C7.*]

6. *praw. Nieprawomocny, niewáŹny; procitus Mącz (3) : sthayá przeth V. M. sposvem pyerwsem nysz thego vysnyewskiego byla oprawa ktorá myenya bycz nyemoczná a bovyem ysz zastawcza nyemogl a nye dziedzicz zasthavovacz hymyenia mego ZapWar 1528 nr 2457; Mącz 324b.*

Wyrażenie: »niemocny testáment« (1): Procitum Testamentum. Niemocny/ niepewny testáment. *Mącz 324b.*

Synonimy: 1. *krewki, mdły, nałomny, nędzny, nieduży, słaby, zemdláły; 3. bolący, bolejący, chory, cierpiący, mdły, niedołążny, niezdrowy, obrażony, słaby, ułomny; 5. niepewny.*

Cf [**BEZMOCNY**], **MOCNY**

MM